

12. Kharchenko, S. (2012). Pytannia syntaksychnoi normy na storinkakh navchalnykh vydan z ukrainskoi fakhovoi movy pochatku XXI stolittia [Syntactical norm issues on the pages of the Ukrainian professional language course books of the beginning of the XXI century]. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh*, 158–168 [in Ukrainian].
13. Yakymenko, N. (2003). Neverbalni zasoby dilovoho spilkuvannia [Non-verbal means of business communication]. *Dyvoslovo*, 5, 42–45 [in Ukrainian].

Humeniuk I. M.,
 orcid.org/0000-0002-0790-6732

THE LINGUISTIC AND EXTRALINGUISTIC APPROACHES IN THE METHODOLOGY OF TEACHING UKRAINIAN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL PURPOSES

The article focuses on studying the potential of the linguistic and extralinguistic approaches to teaching the Ukrainian Language for Professional Purposes discipline at pedagogical institutions of higher education. The aim of the research is elucidation of the main ways of removal of the orthoepic, accentuating, lexical, syntactic and punctuational drawbacks of professional speech of future primary school teachers within the educational course. On the basis of analysis of the information space of the problem, it has been concluded that the prospects of using the linguistic approach in the context of Ukrainian Language for Professional Purposes are presented in an insignificant quantity of publications. The lexical aspect of professional speech is aimed at formation of the terminological competence of students and, partially, revealing of the methods of lexical combination in professional speech and removal of lexical mistakes. The relevance of the problems of excessive use of passive verb forms and incorrect formation of prepositional constructions in written business language is emphasized, as well as the opportunities for solving them within the course. The main aspects of improvement of the syntactic and punctuational arrangement of professional speech of students and unsolved issues in this context have been outlined.

The linguistic approach to teaching Ukrainian Language for Professional Purposes covers implementation of the pragmalinguistic categories in professional communication, particularly the micropragmatic (the speaker's level), macropragmatic (the recipient's level) and megapragmatic (the social level) units. The absence of research into the methodology of teaching the peculiarities of using extralinguistic means in professional communication is emphasized. The necessity of integrated application of the linguistic approach to teaching Ukrainian Language for Professional Purposes along with other conceptual approaches to language education has been confirmed.

Key words: professional speech, linguistic approach, extralinguistic approach, lexical norm, syntactic norm, pragmalinguistic categories, communication, linguistic competence.

*Дата надходження статті: 22.04.2021 р.
 Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Білавич Г. В.*

УДК 378.14
DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi49.267>

Калашнік М. М.*,
 orcid.org/0000-0001-9607-2997

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО СУДНОВОДІЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ АКМЕОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

У статті обґрунтовано зміст поняття «професійна діяльність» щодо професії судноводія, визначено її особливості та специфіку. Окреслено основні якості професійної діяльності судноводія та чинники, що визначають її специфіку. Акцентовано увагу

---

*© Калашнік М. М.

на основних професійно важливих якостях фахівця, наведено тлумачення таких якостей для судноводія.

З'ясовано поняття «акмеологічна компетенція майбутнього судноводія», визначено її структуру. Виокремлено структурні складові акмеологічної компетенції майбутнього судноводія: когнітивно-професійна – система акме-знань та акме-досвіду; мотиваційно-ціннісна – система мотивів і ціннісних орієнтацій поведінки; операційно-комунікативна – система акме-умінь, акме-навичок, акме-активностей і акме-дій; оцінно-рефлексивна – система моніторингу особистісно-професійного саморозвитку. Визначено і схарактеризовано такі функції акмеологічної компетенції: інформативна (вільне оперування акме-знаннями), технологічна (оволодіння акме-вміннями і способами дій, формування акме-навичок), комунікативна (передача, приймання та обмін інформацією, завдяки якій відбувається взаєморозуміння та узгодження дій членів екіпажу), регулятивна (визначення і прийняття норм поведінки у професійному середовищі, налагодження міжособистісних стосунків), аксіологічна (визначення ціннісних орієнтирів діяльності). Водночас, акмеологічна компетенція майбутнього судноводія виступає, з одного боку, засобом, а з іншого – результатом актуалізації індивідуально-особистісних ресурсів курсантів ВМНЗ, що дозволяють результативно здійснювати процес особистісно-професійного саморозвитку і на цій основі якісно виконувати професійні завдання.

Ключові слова: діяльність фахівця, професійна діяльність, професійна діяльність судноводія, професійно важливі якості фахівця, акмеологічна компетенція.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що професія судноводія – один із видів діяльності, який пов'язаний із фізичним і психічним напруженням і перевантаженням, впливом значної кількості стрес-факторів. Саме вони позначаються на низці рішень і дій щодо управління судном, збереження екіпажу, вантажу і довкілля у надзвичайних ситуаціях. Високоякісне виконання професійної діяльності, особливо у нетипових ситуаціях, забезпечує сформована під час навчання акмеологічна компетенція, яка актуалізує людські, особистісні та професійні якості фахівця, що дозволяє ефективно виконувати поставлені завдання й надає можливість запобігати ушкодженню стану людини.

Аналіз досліджень. Результати аналізу наукових публікацій свідчать, що проблема формування професійних компетентностей і компетенцій у процесі підготовки майбутніх судноводіїв завжди перебувала у центрі уваги. Так, аспекти фахової підготовки стали предметом досліджень В. Галузінського, І. Беха, Н. Ничкало, І. Зязюна, С. Сисоєвої; процес формування особистості майбутнього фахівця розглянуто у доробках Е. Зеєра, О. Леонтєва, А. Маркової, Н. Кузьміної; формування професійних якостей у майбутніх судноводіїв цікавило С. Глікман, О. Доброштан, С. Єгорову, О. Мітракову, О. Попову, І. Сокол, Т. Четверикову та ін.; запровадженню сучасних педагогічних технологій у систему професійної підготовки фахівців присвячені праці Г. Балла, В. Безпалька, О. Єрмоленка, Л. Пуховської та ін. Разом із тим, в огляді наукових джерел не виявлено спеціальних праць, присвячених дослідженню проблеми змісту і структури акмеологічної компетенції майбутнього судноводія як необхідного компонента його професійної діяльності.

Мета статті – з'ясувати сутність акмеологічної компетенції майбутніх судноводіїв як складової їхньої професійно важливої якості та визначити способи її дослідження.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до теорії діяльності (О. Леонтєв [13], Б. Ломов [15], Л. Рубінштейн [19] та ін.), діяльність – це «динамічна система взаємодії суб'єкта зі світом, у процесі якої відбувається виникнення психічного образу і його втілення в об'єкті, реалізація суб'єктом своїх стосунків з навколишньою реальністю» [19]. До загальної структури діяльності людини психологи включають такі компоненти: потреба і мотивація, що зумовлюють мету діяльності; дії або операції для її досягнення; пізнавальні процеси, що забезпечують реалізацію діяльності (увага, пам'ять,

сприймання тощо) [13]. Учені наголошують, що діяльність людини має складну ієрархічну будову, вміщує кілька рівнів, є усвідомленою, має спонукальні причини (мотиви) і спрямована на досягнення певних результатів.

До основних загально-психологічних якостей діяльності науковці відносять: предметність та спрямованість на перетворення або освоєння певного об'єкта, який виділяється суб'єктом праці в якості предмета цілеспрямованої дії; адаптивність, що впливає на здатність до гнучкої перебудови і трансформації при змінах зовнішніх і внутрішніх умов реалізації дій; системність як організаційна цілісність компонентів [13; 19].

Вважаємо, що саме системність діяльності обумовлює існування двох її аспектів: зовнішнього (предметно-дієвого) і внутрішнього (психологічного).

У «Комплексі нормативних документів для розробки складових системи стандартів вищої освіти» діяльність визначається як «динамічна система взаємодії людини з навколишнім світом, в якій вона досягає свідомо поставлених цілей, що з'являються внаслідок виникнення певних потреб» [11]. Спираючись на цю дефініцію, у процесі дослідження ми розглядаємо предметно-пізнавальну діяльність курсантів ВМНЗ, під якою розуміється організоване чуттєво-практичне освоєння матеріальних і соціальних об'єктів, у результаті якого відбувається самоперетворення суб'єктів навчання.

Розуміючи діяльність як цілісний і багатофункціональний процес, визначаємо склад його компонентів з урахуванням специфіки предметно-пізнавальної діяльності курсантів ВМНЗ. Перший компонент – мотиваційний – відтворює уміння навчатися самостійно і має на меті закріпити особистісно значущий сенс пізнавальних дій, сформувані стійке позитивне ставлення до особистісно-професійного вдосконалення впродовж життя. Реалізація цього компонента відбувається через формування мотивів, які спонукають до діяльності і надають їй особистісного значення. Другий компонент – змістовий – визначає сукупність знань-умінь-навичок та способів дій, що виступають об'єктами опанування. Погоджуючись з М. Холодною [20], головним у реалізації цього компонента вважаємо організацію навчання, під час якого курсанти набувають індивідуальних знань. Третій компонент – процесуально-технологічний, який охоплює різноманітні способи організації та здійснення навчання з метою підготовки до професійної діяльності.

Спираючись на дослідження науковців, зазначимо, що сутність поняття «професійна діяльність» розкривається переважно крізь призму поняття «професія», використовуючи його у соціальному, правовому, економічному, психологічному і фізіологічному контекстах. Встановлено, що найбільш уживаними тлумаченнями поняття «професія» постають такі: «спільність всіх людей, зайнятих даним видом праці» та «необхідна для суспільства і обмежена (внаслідок розподілу праці) область прикладання фізичних і духовних сил людини, яка дає їй можливість для існування і розвитку» [10]; «довго існуючий комплекс трудових обов'язків» та «об'єктивна і при цьому цілком регламентована організація дій особистості» [7, с. 17–19]; «різновид трудової діяльності людини, яка володіє комплексом спеціальних теоретичних знань і практичних навичок, набутих у результаті спеціальної підготовки, досвіду роботи» [4]. У ракурсі професії судноводія серед цих визначень виділяємо таке: необхідність спеціальних знань і вмінь, прикладання зусиль (фізичних, інтелектуальних, духовних), взаємодії з іншими суб'єктами праці для виконання професійних завдань, регламентація дій та обов'язків; необхідність теоретичної і практичної підготовки фахівця.

У той же час, під професійно важливими якостями фахівця у більшості випадків розуміються «приспособлені до певної професійної діяльності компоненти його цілісної особистості, що формуються на основі природно заданих біопсихічних властивостей під дією зовнішніх впливів і власної активності суб'єкта» або «індивідуально-особистісні

та соціально-психологічні особливості людини, які в комплексі забезпечують успішність її праці на конкретній посаді» [8, с. 305]. Нам найбільше імпонує тлумачення В. Бодрова, який професійно важливі якості формулює як «сукупність психологічних, а також низку фізичних, антропометричних, фізіологічних характеристик людини, що визначають успішність навчання і майбутньої реальної діяльності» [4, с. 224]. Наголосимо, що конкретний перелік цих якостей для кожної професії є специфічним.

У процесі дослідження під професійно важливими якостями майбутнього судноводія будемо розуміти насамперед комплекс найважливіших індивідуальних духовних якостей та психофізіологічних властивостей особистості, які необхідні для успішного виконання діяльності.

Відомий психолог О. Леонтьєв професійну діяльність визначає як таку, що «відображає статусні характеристики суб'єкта, існує у формі дій або ланцюжка дій зі застосуванням професійних знань, умінь і навичок задля якісного перетворення дійсності шляхом упровадження результатів дій у реальну практику» [13]. Нам імпонує визначення О. Лішина, який професійну діяльність трактує як «цілеспрямовану багатоступеневу активність людини щодо формування смислотвірних мотивів та ціннісних орієнтацій на результати» [14].

Серед психологічних ознак праці, які виділяє вчений, звернуто увагу на такі: усвідомлення обов'язковості виконання дорученої справи у заданих нормах/умовах; свідоме застосування знарядь і засобів досягнення професійних цілей (залежить від: рівня теоретичної підготовки, рівня сформованості професійних умінь і навичок, адекватності емоційних проявів відповідно до рівня професійної готовності); усвідомлення необхідності міжособистісних відносин [9].

У психолого-педагогічних джерелах професійна діяльність здебільшого характеризується як: предмет – сукупність речей, процесів, явищ, з якими суб'єкт у ході діяльності практично або мислиннево взаємодіє; засіб – сукупність знарядь, здатних посилювати можливості людини розпізнавати особливості предмета і впливати на нього; процедуру – опис дій, у результаті виконання яких виконуються певні етапи роботи; умови – система соціальних, психологічних, санітарно-гігієнічних і фізичних характеристик діяльності; результат – рівень/повнота досягнення мети.

У контексті акмеологічного підходу професійну діяльність науковці (О. Анісімов, А. Деркач, О. Дубасенюк, Н. Кузьміна, О. Москаленко та ін.) розглядають як «процес, що веде до досягнення акме-вершини професійної майстерності, яка починається із засвоєння базових знань, умінь і навичок під час навчання у вищому навчальному закладі» [17, с. 167]. Тобто акмеологія вивчає професійну діяльність з точки зору виявлення закономірностей особистісно-професійного вдосконалення фахівця і факторів, що сприяють досягненню вершин професійної майстерності.

Професійна діяльність завжди переслідує певну мету і передбачає виконання конкретних завдань. Відповідно у людини, яка виконує професійну діяльність, можна виділити такі властивості: особистісні, психологічні, фізіологічні, анатомічні, індивідуально-типологічні. При цьому взаємозв'язок когнітивних, мотиваційних, операційних і афективних компонентів професійної діяльності суб'єкта праці зумовлений його соціальними установками, професійною спрямованістю, рівнем підготовки, індивідуально-типологічними особливостями. Наприклад, у структурі особистості фахівців, які працюють у технічній галузі, науковці [16] виділяють такі групи якостей: соціологічні (відповідальність, обов'язковість; працелюбність, витривалість, працездатність), когнітологічні (професіональні ЗУН), психологічні (вольові якості, критичність розуму, рішучість, наполегливість), синергетичні (дисциплінованість, самоорганізація, самокритичність, самоконтроль), ноетичні (оперативність мисленневих процесів), етичні (совість, справедливість, почуття обов'язку, гуманність).

За моделлю професіонала, запропонованою Є. Клімовим [9], можна виокремити такі професійно важливі складові особистості сучасного фахівця (табл. 1), які мають бути притаманні й майбутньому судноводію.

Таблиця 1

Професійно важливі складові особистості сучасного фахівця

<i>мотиви</i>	<i>властивості</i>	<i>праксіс</i>	<i>психодинаміка</i>	<i>обізнаність</i>
пізнавальні	професійні очікування	уміння, навички моторика	інтенсивність вираження емоцій	знання
ділові	уявлення про своє місце у професійній спільноті		швидкість прийняття рішень	досвід
особистісні	активність		швидкість реагування на подразники	

Як бачимо, автор виділяє когнітивну, психологічну, мотиваційну та професійну складові й виокремлює праксіс – здатність особи виконувати ряд завчених рухів у певній послідовності, що призводить до досягнення визначеної мети [10].

Погоджуючись з В. Ягуповим, провідними якостями, рисами та проявами особистості сучасного фахівця вважаємо такі: безпосередня свідома активність у професійній діяльності; включеність у систему суспільно-виробничих відносин шляхом виконання конкретних посадових обов'язків у певному професійному середовищі; ступінь сформованості провідних психічних властивостей та якостей як представника певного професійного середовища та конкретного фахівця (сформованість професійної самосвідомості, фахової Я-концепції, системи індивідуальних цінностей фахового буття); свідома цілеспрямована саморегуляція та самодетермінація поведінки у певному професійному середовищі; готовність і здатність нести усвідомлену відповідальність за результати та наслідки своїх дій та вчинків у межах виконання своїх посадових компетенцій; суб'єктна готовність і фахова здатність бути суб'єктом професійної діяльності у певному професійному середовищі [21].

Особливу увагу слід звернути на виділення автором професійного середовища як місця та необхідної умови професійної діяльності.

Серед сукупності професійно важливих якостей, якими має володіти майбутній судноводій, і які визначають успішність його підготовки під час навчання у ВМНЗ, після стану фізичного здоров'я науковці зазначають психічне здоров'я, зокрема властивості психічного розвитку особистості. Погоджуючись із більшістю психологів (Б. Ананьєв [1], І. Кон [12], К. Платонов [18] та ін.), процес психічного розвитку курсантів визначаємо як динамічний процес якісних і кількісних змін, під час якого у структурі особистості виникають нові психічні утворення на основі і за допомогою диференціації вже сформованих структур. Дотримуючись положень концепції «необмеженого розвитку», розвиток особистості у процесі дослідження розглядаємо як еволюційно-інволюційний поступальний рух, що не зупиняється до моменту припинення самого життя і відбувається у таких напрямках:

- психологічному – зміна психічних властивостей (спрямованості, характеру, здібностей), від яких залежить перебіг психічних процесів і прояв психічних утворень;
- соціальному – зміна якостей, відповідальних за налагодження суспільних відносин;
- біологічному – зміни у вищій нервовій діяльності, дії аналізаторів, умовних рефлексів, фізичній силі, статурі;

– професійному – розвиток і формування професійно необхідних здібностей.

Обраний підхід відповідає структурно-морфологічній парадигмі психологічного аналізу діяльності, професійної зокрема, відповідно до якого основним структурним компонентом предметно-пізнавальної діяльності курсантів ВМНЗ виступає дія, а її зовнішня організація розглядається як ієрархія систем дій різного рівня складності.

Грунтуючись на доробках науковців, можемо вважати студентський вік сензитивним періодом для розвитку основних соціогенних потенцій людини, досягнення оптимуму розвитку інтелектуальної і фізичної сили, зміцнення таких якостей, як цілеспрямованість, наполегливість, рішучість, самостійність, ініціатива, вміння володіти собою. Найважливішим новоутворенням цього періоду виступає розвиток самоосвіти стосовно себе самого: пізнавального елемента (свого «Я»), понятійного елемента (уявлення про свою індивідуальність), оціночно-вольового елемента (самооцінка і самоповага), прогностичного елемента (життєвого плану). Саме ці елементи, визнано «ресурсами» самоорганізації і саморегуляції діяльності та поведінки, які незалежно від специфіки діяльності визначають успішність особистості і є механізмами її розвитку. Названі внутрішні ресурси, відповідно до визначених аспектів особистісного розвитку, ми розділяли на біогенетичні, фізіологічні, психологічні та професійні. Виявлення індивідуальних ресурсів кожного курсанта, прогнозування їх змін і створення умов для реалізації індивідуальних можливостей обрано основою взаємодії у процесі цілеспрямованого формування особистості майбутніх фахівців.

Внутрішня характеристика професійної діяльності передбачає опис її структури та змісту, процесів і механізмів психічної регуляції, операціональних засобів реалізації. Опис змісту професійної діяльності судноводія зафіксовано у низці міжнародних і державних документів, аналіз змісту яких дозволяє умовно розподілити професійні дії у два великих блоки: стоянка судна і перехід між портами. Встановлено, що судноводій – це фахівець, який здатний вирішувати завдання з управління судном при самостійному несенні вахти і виконувати обов'язки помічника капітана у межах завдань, пов'язаних з управлінням судна на рівні його експлуатації. Його професійна діяльність є складною, оскільки її об'єктом виступають люди, а предметом – машини і механізми; саме на ньому лежить найбільша відповідальність за правильність прийняття рішення щодо забезпечення безпеки мореплавства.

Тобто специфіка професійної діяльності судноводіїв полягає в тому, що, з одного боку, вона є предметно-практичною, її підґрунтям виступають знання з експлуатації судна, його транспортного та технічного обладнання відповідно до вимог міжнародних і національних стандартів щодо забезпечення безпеки та охорони людського життя на морі, внутрішніх водних шляхах і охорони навколишнього середовища; а з іншого – вона має соціальний характер, зумовлений виробничими відносинами між членами екіпажа, організацією функціонування колективу з різними національними, релігійними та соціально-культурними уподобаннями.

Встановлено, що опис конкретних компетенцій, як складових професійної компетентності сучасного судноводія, надається у спеціальних таблицях «Специфікація мінімального стандарту компетентності для вахтових помічників капітана суден валовою місткістю 500 одиниць або більше».

Спираючись на визначення «професійної діяльності морського офіцера», наведене у дослідженні Н. Бобришевої: «трудова діяльність, яка потребує спеціальних знань, умінь, навичок та особистісних якостей як показника придатності до означеної діяльності» [3], та ґрунтуючись на акмеологічному підході, під професійною діяльністю судноводія розумітимемо діяльність, спрямовану на виконання професійних завдань у стандартних і нестандартних ситуаціях, яка потребує системи спеціальних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, певного рівня фізичного і психічного стану здоров'я та мотивації до особистісно-професійного вдосконалення.

З огляду на встановлені особливості професійної діяльності судноводія і відповідні напрями професійної підготовки курсантів ВМНЗ, деталізуємо структури акмеологічної компетенції майбутнього судноводія:

- 1) когнітивно-професійна складова – система акме-знань та акме-досвіду;
- 2) мотиваційно-ціннісна складова – система мотивів і ціннісних орієнтацій поведінки;
- 3) операційно-комунікативна складова – система акме-умінь, акме-навичок, акме-активностей і акме-дій;
- 4) оцінно-рефлексивна складова – система моніторингу особистісно-професійного саморозвитку.

З точки зору акмеологічного та компетентнісного підходів когнітивна складова акмеологічної компетенції майбутнього судноводія має бути спрямована на забезпечення курсантів ВМНЗ науковою інформацією. У дослідженні ми виходимо з того, що знайомство майбутніх судноводіїв зі змістом акмеологічної складової морської професії, усвідомлення ними необхідності особистісно-професійного розвитку та самовдосконалення дозволить у майбутньому виконувати професійні обов'язки на максимально високому рівні, уникаючи ушкодження особисто-соціального і психофізичного стану. Мотиваційно-ціннісна складова має забезпечувати психологічну готовність до постійного саморозвитку і самовдосконалення, внутрішню мотивацію до збереження свого психічного і фізичного здоров'я, зокрема через актуалізацію особистісних ресурсів. Вирішення цього завдання передбачає знайомство майбутніх судноводіїв зі своїми індивідуальними рисами та якостями, порівняння їх з нормативними вимогами професії.

Спираючись на теорію Д. Гюлмана [6], який самопізнання розглядає як специфічну здібність особи самостійно розпізнавати свої емоції та почуття у системі «причина емоцій – характер емоцій – наслідки емоцій», виділяємо самопізнання як наукове знання і механізм досягнення певної мети на перетині двох названих складових акмеологічної компетенції. Використовуючи погляди Р. Бар-Она на емоційний інтелект, додаємо самодетермінацію, самоусвідомленість, самоактуалізацію, саморефлексію і самоповагу – здібності, які дозволяють особі розуміти саму себе, оцінювати свої актуальні та потенційні можливості, що мають перспективу для подальшого самовдосконалення [2].

Мотив, відповідно до теорії діяльності, розглядаємо як предмет потреби людини, а саму потребу – як «необхідну умову нормального функціонування» [5, с. 114], що задає «вектор розвитку» спрямованості» [там само, с. 120].

До головних компонентів операційно-комунікативної складової акмеологічної компетенції майбутнього судноводія відносимо сформованість у курсантів ВМНЗ умінь і навичок свідомої саморегуляції та володіння способами конструктивної взаємодії [6]. Оцінно-рефлексивна складова забезпечується доцільним добром форм і методів організації навчального процесу ВМНЗ.

Таким чином, акмеологічна компетенція майбутнього судноводія виступає, з одного боку, засобом, а з іншого – результатом актуалізації індивідуально-особистісних ресурсів курсантів ВМНЗ, які дозволяють результативно здійснювати процес особистісно-професійного саморозвитку і на цій підставі якісно виконувати професійні завдання.

Висновки. У результаті наукового пошуку та контекстного аналізу державних документів встановлено наступне.

1. Фахівець є суб'єктом особистісно-професійного розвитку та суб'єктом професійної діяльності; зв'язуючою ланкою виступають професійно важливі якості фахівця – комплекс найважливіших індивідуально-психологічних та психофізіологічних властивостей особистості людини, які необхідні для успішного виконання діяльності.

2. Зміст і результати особистісно-професійного розвитку майбутнього судноводія визначають, з одного боку, вимоги професійної діяльності, а з іншого – внутрішні мотиви та особистісні цінності людини.

3. У процесі особистісно-професійного розвитку у майбутнього судноводія формуються нові психічні утворення, які стають основою індивідуального стилю професійної діяльності.

4. Акмеологічна компетенція виступає засобом і результатом актуалізації індивідуально-особистісних та професійних якостей майбутнього судноводія, які дозволяють результативно здійснювати процес саморозвитку і на цій основі якісно виконувати професійні завдання.

Напрямами подальших наукових досліджень доцільно обрати розробку змістовно-структурних, функціональних або факторно-критеріальних моделей формування акмеологічної компетенції майбутніх судноводіїв.

Список використаних джерел:

1. Ананьев Б. Человек как предмет познания. СПб.: Питер, 2001. 288 с.
2. Бар-Он Р. Эмоциональный интеллект: описание. *Журнал практического психолога*. 2009. № 3. С. 37–45.
3. Бобришева Н. М. Формування готовності майбутніх морських офіцерів до професійної діяльності у полікультурному середовищі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Запоріжжя, 2015. 20 с.
4. Бодров В. А. Психология профессиональной пригодности: учебное пособие для вузов. Москва: ПЭРСЭ, 2001. 511 с.
5. Гиппенрейтер Ю. Б. Введение в общую психологию. Курс лекций. Москва: ЧеРо, 1996. 336 с.
6. Гоулман Дэниэл. Эмоциональный интеллект на работе. Москва: АСТ Москва, 2010. 476 с.
7. Гуревич К. М. Профессиональная пригодность и основные свойства нервной системы. Москва, 1970. 272 с.
8. Дроздов Д. В. Поняття професійних якостей майбутніх тренерів як предмет наукових досліджень. *Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка*. 2009. № 17 (180), ч. II. С. 302–307.
9. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения. Ростов-на-Дону, 1995. 512 с.
10. Климов Е. А. Как выбрать профессию. Москва: Просвещение, 1984. 160 с.
11. Комплекс нормативних документів для розробки складових системи стандартів вищої освіти / уклад. Я. Я. Болюбаш, К. М. Левківський, В. Л. Гуло та ін.; за заг. ред. В. Д. Шинкарука. К., 2008. 71 с. URL: http://uazakon.com/documents/date_cp/pg_gbgast/pg3.htm
12. Кон И. С. Социологическая психология. Воронеж: МОДЭК, 1999. 560 с.
13. Леонтьев А. А. Психология общения. Москва, 1999. 288 с.
14. Лишин О. В. Педагогическая психология воспитания: учебное пособие для школьных психологов и педагогов / под ред. Д. И. Фельдштейна. Москва: Институт практической психологии, 1997. 256 с.
15. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. Москва: Наука, 1984. 444 с.
16. Мачуліна І. І. Особистісно-професійні якості майбутнього фахівця в контексті постмодернізаційних трансформацій. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Staptp/2010_45/files/ST45_34.pdf
17. Предмет акмеологии / кол. авторів О. Анісімов, А. Деркач, О. Дубасенюк, Н. Кузьміна, О. Москаленко. СПб.: Политехника, 2002. 189 с.
18. Платонов К. К. Вопросы психологии труда. Москва: Мед-на, 1970. 263 с.
19. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. СПб.: Питер, 2000. 712 с.
20. Холодная М. А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. Томск: Изд-во Томск. ун-та; Москва: «Барс», 1997. 392 с.
21. Ягупов В. В. Військова психологія: підручник. Київ: Тандем, 2004. 656 с.

References:

1. Anan'ev, B. (2001). *Chelovek kak predmet poznaniia* [Man as a subject of knowledge]. SPb.: Piter [in Russian].
2. Bar-On, R. (2009). Emocionalnyi intellekt: opisanie [Emotional intelligence: description]. *Zhurnal prakticheskogo psikhologa*, 3, 37–45 [in Russian].
3. Bobrisheva, N. M. (2015). *Formuvannya gotovnosti majbutnih morskikh oficeriv do profesijnoi diyalnosti u polikulturnomu seredovishi* [Formation of readiness of future naval officers for professional activity in a multicultural environment]. (Extended abstract of candidate's thesis). Classic Private University. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
4. Bodrov, V. A. (2001). *Psikhologiya professionalnoi prigodnosti* [Psychology of professional suitability]. Moskva: PERSE [in Russian].
5. Gippenreiter, Iu. B. (1996). *Vvedenie v obshchuiu psikhologiyu. Kurs lekcii* [Introduction to General Psychology. Lecture course]. Moskva: CheRo [in Russian].
6. Goulman, D. (2010). *Emocionalnyi intellekt na rabote* [Emotional intelligence at work]. Moskva: AST Moskva [in Russian].
7. Gurevich, K. M. (1970). *Professionalnaia prigodnost i osnovnye svoistva nervnoi sistemy* [Professional suitability and basic properties of the nervous system]. Moskva [in Russian].
8. Drozdov, D. V. (2009). *Poniattia profesiinykh yakosti maibutnikh treneriv yak predmet naukovykh doslidzhen* [The concept of professional qualities of future coaches as a subject of scientific research]. *Visnyk LNU im. T. Shevchenka*, 17 (180), II, 302–307 [in Ukrainian].
9. Klimov, E. A. (1995). *Psikhologiya professionalnogo samoopredeleniia* [Psychology of professional self-determination]. Rostov-na-Donu [in Russian].
10. Klimov, E. A. (1984). *Kak vybrat professiyu* [How to choose a profession]. Moskva: Prosveshchenie [in Ukrainian].
11. Boliubash, Ya. Ya., Levkivskiy, K. M., Hulo, V. L., & Shynkaruka, V. D. (Ed.). (2008). *Kompleks normatyonykh dokumentiv dlia rozrobky skladovykh systemy standartiv vyshchoi osvity* [A set of regulatory documents for the development of components of the system of higher education standards]. Kyiv. Retrieved from http://uazakon.com/documents/date_cp/pg_gbgast/pg3.htm [in Ukrainian].
12. Kon, I. S. (1999). *Sotsiologicheskaia psikhologiya* [Sociological Psychology]. Voronezh: MODEK [in Russian].
13. Leontev, A. A. (1999). *Psikhologiya obshcheniia* [Psychology of communication]. Moskva [in Russian].
14. Lishin, O. V. (1997). *Pedagogicheskaia psikhologiya vospitaniia: uchebnoe posobie dlia shkolnykh psikhologov i pedagogov* [Educational psychology of education: a textbook for school psychologists and teachers]. Moskva: Institut prakticheskoi psikhologii [in Russian].
15. Lomov, B. F. (1984). *Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psikhologii* [Methodological and theoretical problems of psychology]. Moskva: Nauka [in Russian].
16. Machulina, I. I. *Osobytno-profesiini yakosti maibutnoho fakhivtsia v konteksti postmodernizatsiinykh transformatsii* [Personal and professional qualities of a future specialist in the context of postmodern transformations]. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Staftp/2010_45/files/ST45_34.pdf [in Ukrainian].
17. Anisimov, O., Derkach, A., Dubaseniuk, O., Kuzmina, N., & Moskalenko, O. (2002). *Predmet akmeologiyi* [The subject of Acmeology]. SPb.: Polytekhnika [in Russian].
18. Platonov, K. K. (1970). *Voprosy psikhologii truda* [Issues of labour Psychology]. Moskva: Med-na [in Russian].
19. Rubinshtein, S. L. (2000). *Osnovy obshchei psikhologii* [Fundamentals of General Psychology]. SPb.: Izdatelstvo «Piter» [in Russian].
20. Kholodnaia, M. A. (1997). *Psikhologiya intellekta: paradoksy issledovaniia* [The psychology of intelligence: paradoxes of research]. Tomsk: Izd-vo Tomsk. un-ta; Moskva: Bars [in Russian].
21. Yahupov, V. V. (2004). *Viiskova psykhologhiia: pidruchnyk* [Military psychology: a textbook]. Kyiv: Tandem [in Ukrainian].

Kalashnik N. N.

orcid.org/0000-0001-9607-2997

RESEARCH OF PROFESSIONALLY IMPORTANT QUALITIES OF A FUTURE SHIP NAVIGATOR THROUGH PRISM OF ACMEOLOGICAL COMPETENCE

The article substantiates the content of the concept of "professional activity" in the profession of a ship navigator, defines its features and specifics. The main qualities of the professional activity of the navigator and the factors that determine its specificity have been determined. Attention is focused on the main professionally important qualities of a specialist, interpretations of such qualities for a ship navigator are given.

The concept of "acmeological competence of the future driver" is explained, its structure is defined. The structural components of the acmeological competence of the future ship navigator are singled out: cognitive-professional – the system of acme-knowledge and acme-experience; motivational-value – a system of motives and value orientations of behavior; operational-communicative – a system of acme-skills, acme-activities and acme-actions; evaluative-reflexive – a system of monitoring personal and professional self-development. The following functions of acmeological competence are defined and characterized: informative (free operation of acme-knowledge), technological (mastering acme-skills and methods of action, formation of acme-skills), communicative (transmission, reception and exchange of information, due to which mutual understanding and coordination of members' actions takes place), crew, regulatory (definition and adoption of norms of behavior in the professional environment, the establishment of interpersonal relationships), axiological (determination of values). At the same time, the acmeological competence of the future ship navigator is, on the one hand, a means, and on the other – the result of updating the individual personal resources of cadets, which allow to effectively carry out the process of personal and professional self-development and on this basis to perform professional tasks.

Key words: activity of the specialist, professional activity, professional activity of the ship navigator, professionally important qualities of a specialist, acmeological competence.

Дата надходження статті: 30.04.2021 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Лимаренко Л. І.

УДК 371.135+371.212

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi49.268>

Кондрашова К. Г.;

orcid.org/0000-0003-0705-8857

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ В СИСТЕМІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

У статті уточнено й системно визначено сутність поняття «превентивна педагогічна діяльність», «готовність до превентивної діяльності»; на підставі особливостей превентивної діяльності з'ясовано сутність і специфіку готовності майбутніх педагогів до її реалізації у практиці початкової школи. Превентивна діяльність розглядається як дії, що спрямовані на визнання пріоритетів особистісного розвитку студентів, їхніх потреб, мотивів, цілей, здібностей, індивідуально-психологічних особливостей власної траєкторії професійного зростання та набуття високого рівня професіоналізму. Готовність до превентивної діяльності розглядається як складне особистісне утворення, яке поєднує в собі знання, уміння, професійні якості, що дозволяють успішно здійснювати превентивну діяльність, будувати освітній процес на принципах педагогічної підтримки, допомоги й запобігання відхиленням

*© Кондрашова К. Г.